

Ryszard Braczkowski
Paweł Rams
Lukasz Styś

Problemy prawne i etyczne w zawodzie ratownika medycznego

Medical rescuer legal and ethical problems

SP ZOZ w Kędzierzynie-Koźlu
Dyrektor: Lek. med. Dariusz Szymański

Słowa kluczowe:
zawód ratownika
problemy prawne
problemy etyczne

Key words:
rescuer profession
legal problems
ethical problems

Zawody medyczne zajmują w etyce zawodowej szczególne miejsce, gdyż wstępują w sferę biomedyczną człowieka, która jest uznawana za najwyższą jego wartość. Nauka zajmująca się tymi problemami to bioetyka, która rozpatruje zasady powinności moralnej w odniesieniu choroby w relacji pracownik służby zdrowia – pacjent. W pracy przedstawiono prawno-medyczne i etyczne problemy udzielania pomocy chorym przez ratowników medycznych. Analizie poddano akty prawne w kontekście udzielania pomocy. Szczególną uwagę poświęcono okolicznościom udzielania pomocy przez ratowników medycznych, jej zakresu oraz zwolnienia z tego obowiązku. Niniejsza publikacja przedstawia również prawno-karne aspekty związane z obowiązkiem prowadzenia dokumentacji medycznej oraz z jej udostępnieniem przez ratowników medycznych osobom nieupoważnionym.

Medical occupations are concerned with ethics in a very special way because they enter biomedic sphere of human being which is supposed to be its highest value. A science desevinding moral duties in relationship between patients and health heave staff is called bioethics. This article concerns sevard loyal and ethic side the medical problems occurring when a medical rescuer helps a patient i.e. loyal acts regulating the extend of this aid and conditions of with dround from the aid. Also a lonsful side of the problems connected with medical documentation as well as access of unenthorised persons to the documentation is explained here.

Wstęp

„Prawo ma istotne znaczenie dla ludzi, ponieważ jest ono podstawą właściwej organizacji społeczeństwa oraz dobrobytu zarówno obywateli, jak i państwa” [2]. Wśród wielu form prawa, wyróżniamy również prawo moralne, które istnieje tak długo, jak człowiek. Odwieczne prawo moralne brzmi: „*czyn dobro i unikaj zła*”. Interpretacją, czym jest pojęcie dobra i zła zajmuje się etyka. Jest to również nauka, która stara się znaleźć odpowiedź na pytanie: co jest postępowaniem dobrym, a co złym. W tzw. etyce zawodowej zwraca się szczególną uwagę na powinności przedstawicieli danego zawodu tak, aby ich praca czyniła dobro. Tworzone kodeksy etyczne dla poszczególnych profesji są przewodnikami w działaniu i określają prawidłową postawę zawodową. Zatem, są pomocą, kiedy przychodzi moment podjęcia decyzji jak również zobowiązują do utrzymywania prawidłowej postawy etycznej, moralnej zgodnej z danym wzorcem osobowy [11].

Medycyna jest nauką, w której każda podejmowana decyzja dotyczy człowieka, jego zdrowia bądź życia, czyli jednych z najważniejszych wartości. Stąd postępowanie moralne jest niezbędne i szczególnie ważne.

Historia kodeksów etycznych

Pierwszy kodeks etyczny związany z medycyną odnajdujemy w IV wieku p.n.e. Jest to tzw. kodeks Hipokratesa. Następnie w XVIII wieku pojawił się kodeks Majmonidesa. Kodeksy te długo były jedynymi dokumentami traktującymi o zasadach etycznych zawodu lekarza, aż do XX wieku, kiedy tworzone kolejne deklaracje etyczne. Począwszy od Deklaracji Genewskiej z 1948 roku, która była zmodyfikowaną Przysięga Hipokratesa, po Deklarację Lizbońską z 1981 roku, powstało sześć deklaracji oraz Międzynarodowy Kodeks Etyki Medycznej. Każdy z tych dokumentów starał się na bieżąco odpowiadać na powstające dylematy moralne idące za rozwojem medycyny. Możemy zauważyć, iż źródła historyczne dotyczące kodeksów etycznych w medycynie, odnoszą się jedynie do zawodu lekarza. Nie jest to oczywiście zaskakujące przyjąwszy, że inne zawody medyczne takie jak ratownik medyczny, pielęgniarka czy położna, nie istniały w takiej formie jak obecnie, bądź w ogóle ich nie było. Zatem analizując powinności lekarza z przed wieków i obecnie, widać, że profesja ta podzieliła się działalnością z innymi przedstawicielami zawodów medycznych.

Adres do korespondencji:
Dr hab. dr hab. n. med. Ryszard Braczkowski
mgr Paweł Rams
mgr Lukasz Styś
SP ZOZ w Kędzierzynie-Koźlu
47-220 Kędzierzyn-Koźle, ul. 24 Kwietnia 1
Tel.: 774062500, 608894423

Obowiązek udzielania pomocy poszkodowanym przez ratowników medycznych

Życie ludzkie jako najwyższe dobro znajduje się pod szczególną ochroną państwa. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w art. 38 jest napisane, że „*Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia*”. Natomiast w art. 68 Konstytucji jest mowa, że „*1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia. 2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa. 3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku*” [6].

Życie i zdrowie także ze szczególną troską chroni ustawodawca w kodeksie karnym w rozdziale XIX „*Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*”. Kodeks karny nakłada na każdego członka społeczeństwa obowiązek udzielania pomocy człowiekowi znajdującemu się w niebezpieczeństwie utraty życia lub ciężkiego uszkodzenia ciała. Jest to klasyczny przykład usankcjonowania prawnego istniejącego obowiązku moralnego jednego człowieka w stosunku do drugiego. Obowiązek udzielania pomocy w sytuacjach zagrożenia życia zawarty jest w art. 162 kodeksu karnego. Paragraf 1 tego artykułu mówi, że „*kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*” Obowiązek ratowania życia lub zdrowia każdego człowieka, o którym mowa w art. 162 kodeksu karnego dotyczy przede wszystkim pracowników służby zdrowia (lekarza, pielęgniarki, ratownika medycznego). Jest to przestępstwo formalne, dokonane w momencie nie udzielenia pomocy niezależnie od dalszego przebiegu zdarzenia. Jest to przestępstwo umyślne tzn. sprawca ma świadomość położenia groźącego bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia ofiary, i jest świadomy możliwości udzielenia pomocy. Nieumyślne nie udzielenie pomocy nie stanowi przestępstwa. Zgodnie z

tym artykułem najważniejszy jest sam obowiązek niesienia pomocy poszkodowanemu bez względu na to czy istnieje szansa uratowania życia, czy nie. Jeśli więc ratownik medyczny udziela pomocy ofierze, która uległa ciężkiemu wypadkowi to okoliczność, że niesiona pomoc nie mogłaby tej osobie uratować życia jest bez znaczenia. Art. 162 nie określa zakresu udzielanej pomocy. W myśl tego artykułu każda pomoc jest ważna i cenna [1,4,7]. Jeżeli nastąpiła natychmiast śmierć ofiary na miejscu, to obowiązek udzielenia pomocy staje się bezprzedmiotowy.

Powszechny obowiązek niezwłocznego udzielenia pomocy i niezwłocznego zawiadomienia centrum powiadamiania ratunkowego wynika także z Ustawy z dnia 08.09.2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym art. 4 „*Kto zauważy osobę lub osoby znajdujące się w stanie nagłym, obowiązany jest w miarę posiadanych możliwości: 1) do niezwłocznego udzielenia pomocy, 2) do niezwłocznego zawiadomienia centrum powiadamiania ratunkowego*”; art. 5 „*Kierujący medycznymi działaniami ratowniczymi, a także osoba udzielająca pierwszej pomocy lub podejmująca medyczne działania ratownicze, może poświęcić dobra osobiste innej osoby, inne niż życie lub zdrowie, a także dobra majątkowe w zakresie, w jakim jest to niezbędne dla ratowania życia lub zdrowia osoby w stanie nagłego zagrożenia*” [10]. Obowiązek udzielania pomocy przez ratownika medycznego, w przypadku gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ma podwójny charakter – powszechny i zawodowy. Pierwszy rodzaj obowiązku (powszechny) zobowiązuje każdego do udzielenia pomocy człowiekowi znajdującemu się w położeniu groźącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu art. 162 kodeksu karnego. Nieudzielenie takiej pomocy w określonych warunkach stanowi przestępstwo. Dotyczy ona samego faktu zaniechania udzielenia pomocy, niezależnie od tego, jakie wystąpiły skutki. Jest to przestępstwo bezskutkowe (formalne). Drugi rodzaj obowiązku pomocy w stosunku do ratownika medycznego to zawodowy wynikający z ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym.

Ratownik medyczny ma obowiązek udzielić pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, poważ-

ego uszczerbku na zdrowiu pacjenta, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi określonymi przez Ustawę z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Tak więc okoliczności, w których ratownicy medyczni są zobowiązani do udzielania pomocy są takie jak w przypadku lekarzy, różnią się jedynie zakresem kompetencji [5].

Odstąpienie od udzielania pomocy przez ratownika medycznego

Warunkiem odpowiedzialności z artykułu 162 kodeksu karnego jest możliwość udzielenia pomocy bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Prawo nie stawia obowiązku udzielenia pomocy w sposób bezwzględny, gdyż ogranicza go do sytuacji, w których możliwe jest to bez narażenia siebie lub innych osób. Odstępując od udzielenia pomocy ważne jest, iż niebezpieczeństwo musi zagrażać życiu lub bardzo poważnie zdrowiu poszkodowanego, a nie innym dobrom i musi być bezpośrednie, czyli musi zagrażać w najbliższej chwili. Niebezpieczeństwo powstania szkody majątkowej nie zwalnia od obowiązku udzielenia pomocy.

Ratownik medyczny nie ma obowiązku niesienia pomocy, gdy narażone jest jego życie. Jeśli w wyniku wypadku drogowego zapalił się jeden z pojazdów ratownik medyczny nie ma obowiązku narażać się i wyciągać z pojazdu poszkodowanego. Nie ma również obowiązku ratować tonącego, jeśli sam nie umie pływać. Rezygnacja z niesienia pomocy musi być uzasadniona realnym bezpośrednim zagrożeniem życia ratownika medycznego.

Pomoc psychologiczna udzielana przez ratownika medycznego

Interakcje ratownika medycznego z rodziną poszkodowanych powinny polegać na udzieleniu jej członkom pomocy psychologicznej, która ma uczynić sytuację łatwiejszą do zniesienia dla pacjenta i jego bliskich w trakcie dalszego leczenia.

Brytyjskie Stowarzyszenie Doradztwa Psychologicznego sporządziło szczegółowy kodeks etyczny dotyczący udzielania pomocy psychologicznej między innymi w służbach ratowniczych. Dotyczy on osób, które stosują wsparcie psychologiczne w celu wzmocnienia swojej podstawowej roli zawodowej, na przykład ratowników medycznych [3].

Konsekwencje ujawnienia przez ratowników medycznych dokumentacji medycznej osobom nieupoważnionym

Obowiązek prowadzenia dokumentacji medycznej nakłada na zakłady opieki zdrowotnej ustawodawca. Zgodnie z artykułem 18 pkt 1 Ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 roku o zakładach opieki zdrowotnej, każdy zakład opieki zdrowotnej ma obowiązek prowadzenia dokumentacji medycznej osób, które korzystają ze świadczeń zdrowotnych.

Informacje zawarte w dokumentacji medycznej są informacjami poufnymi i muszą być tak zabezpieczone, aby nie dostały się w niepowołane ręce. Obowiązek ochrony danych osobowych zawartych w dokumentacji medycznej nakłada na zakłady opieki zdrowotnej Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 roku [8]. Artykuły dotyczące ochrony danych zawartych w dokumentacji medycznej znajdują się także w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Ustawie o ochronie danych osobowych, Ustawie o zawodach lekarza i lekarza dentyisty, Ustawie o zawodach pielęgniarzy i położnej, Ustawie o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, Ustawie o statystyce publicznej, Ustawie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych i Rozporządzeniu ministra zdrowia w sprawie rodzajów i zakresu dokumentacji medycznej w zakładach opieki zdrowotnej oraz sposobu jej przetwarzania.

Udostępnienie dokumentacji medycznej przez ratowników medycznych osobie nieuprawnionej wiąże się z sankcjami karnymi zapisanymi w Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych w rozdziale 8 o przepisach karnych. Osoba udostępniająca informacje dotyczące pacjenta osobom nieupo-

ważnym zgodnie z artykułem 51 podlega następującym sankcjom: „1. *Kto administrując zbiorem danych lub będąc obowiązany do ochrony danych osobowych udostępnia je lub umożliwia dostęp do nich osobom nieupoważnionym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.* 2. *Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku*” [9].

Ratownik medyczny lub inna osoba z personelu medycznego, która nie jest uprawniona do przetwarzania informacji zawartych w dokumentacji medycznej, może zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej zgodnie z artykułem 49 Ustawy o ochronie danych osobowych: „1. *Kto przetwarza w zbiorze dane osobowe, choć ich przetwarzanie nie jest dopuszczalne albo do których przetwarzania nie jest uprawniony, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.* 2. *Jeżeli czyn określony w ustępie 1 dotyczy danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, danych o stanie zdrowia, kądzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3*” [9].

Podsumowanie

Sprawowana opieka przez wszelkiego rodzaju służby medyczne domaga się głębokiej refleksji dotyczącej szacunku do życia, do godności i wolności osoby ludzkiej.

Zgodnie z przepisami prawnymi i zasadami etycznymi zawodu ratownika medycznego nie można odmówić pomo-

cy osobie, która znajduje się w stanie niecierpiącym zwłoki i grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Odstępstwa od nie udzielenia pomocy w rozumieniu prawa są określone i nieliczne.

Brak udzielenia pomocy medycznej naraża ratownika medycznego na odpowiedzialność karną, cywilną i zawodową.

Informacje o stanie zdrowia chorego zawarte w dokumentacji medycznej są informacjami poufnymi. Ratownicy medyczni muszą dołożyć wszelkich starań, aby te dane nie dostały się w posiadanie osób nieuprawnionych. Osoby, które świadomie bądź nieświadomie ujawniają dane o stanie zdrowia pacjenta, podlegają sankcjom karnym, dlatego tak ważne jest, aby dokumentacja medyczna przechowywana była w bezpiecznym miejscu.

Piśmiennictwo

1. **Bafia J, Miodunki K, Siewierski M.** Kodeks karny - komentarz. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1987, 122-125.
2. **Dunn HP.** Etyka dla lekarzy, pielęgniarek i pacjentów. Wydawnictwo Biblos, Tarnów 1997.
3. **Hetherington A.** Wsparcie psychologiczne w służbach ratowniczych. Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
4. Kodeks karny (Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
5. **Konieczny J, Wawrzynowicz A, Patalas E.** Ratownictwo w systemie bezpieczeństwa publicznego wybór źródeł. Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań-Inowrocław 2002, 9, 36, 39, 69-88.
6. Konstytucja RP (Dz.U. 1997, Nr. 78, poz. 483).
7. **Świątek B.** Obowiązek ratowania życia. Postępy Medycyny Sądowej i Kryminologii, 1997, 3, 43-48.
8. Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 roku o zakładach opieki zdrowotnej.
9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych.
10. Ustawa z dnia 8 września 2006 roku o Państwowym Ratownictwie Medycznym.
11. **Wrońska I, Mariański J.** Etyka w pracy pielęgniarskiej. Wydawnictwo Czelaj, Lublin 2002.